

LITTERATURNYT

Randers købstads historie. I—II. Redigeret af Povl v. Spreckelsen. 779 s. (Udgivet af Randers byråd, 1952).

650-året for udstedelsen af Randers bys ældst kendte købstadprivilegier har givet anledning til udgivelsen af et stateligt værk i to bind om den jubilerende købstad. Sidste gang, Randers bys historie blev gjort til genstand for en samlet beskrivelse, var i 1804, da byfoged *Stadfeldt* udsendte sin »Chorografisk og oconomisk Beskrivelse over Randers Kjøbstad«. Selv om *Stadfeldts* bog er et fortjenstfuldt arbejde, som ikke helt overflødiggøres ved det nu udkomne værk, tiltrængtes der dog ganske naturligt en afløser. Men med rette har redaktøren sat *Stadfeldts* billede i spidsen af den nye Randers-historie.

»Randers købstads historie« virker umiddelbart tiltalende ved et smukt omslag, stort format, udmærket papir og tryk samt fortræffelige billeder, der er anbragt, så de sammen med teksten udgør et hele. Alt det ydre er i den skønneste orden og en fryd for øjet. Hertil kommer så, at byens historie i det store og hele er livligt og klart fremstillet, og at værket er forsynet med udførlige kildehenvisninger og registre.

Til syvende og sidst er dog indholdet det vigtigste, og spørgsmålet er så, om indholdet står mål med den smukke form, det er støbt i.

Værket er inddelt i 31 afsnit skrevet af 18 forskellige forfattere, der med undtagelse af 3 alle har mere eller mindre nær tilknytning til Randers. Det er af overordentlig værdi for en købstads historie, at forfatteren har det nøje kendskab til byen, der kun erhverves ved selvsyn, medopleven og lytten fra de unge år til den stedlige tradition. I den henseende mangler værket intet, og ganske særligt er det intime kendskab til byens topografi kommet kontorchef *Spreckelsens* og landinspektør *Schrøders* fortræffelige afsnit om byens ældste gadenet og befæstning til gode. Dr. *Otto Norn* skriver kyndigt og godt om borgerhuse fra middelalderen, om kirker og klostre, og *Mogens Lebech* har et læseværdigt afsnit om livet i det middelalderlige Randers, om end han røber en for en middelalder-historiker beklagelig mangel på kendskab til den fundamentale forskel på syndsforladelse og aflad (side 96).

Bedst i hele værket er dog så afgjort magister *Sv. Christiansens* to afsnit om bystyret og om den sociale udvikling 1860—1919. Med hensyn til det aristokratiske borgerstyre fra tiden før 1682 kommer Christiansen til det bemærkelsesværdige resultat, at ganske vist har slægtskabsforbindelser »spillet en meget stor — om end ikke afgørende — rolle for adgangen til rådet. Hvis man lader sig forlede til at tro, at pladserne i rådet i praksis faktisk var arvelige, tager man meget fejl. Selvom slægtskab spillede en stor rolle, så fandtes der dog en faktor af endnu større betydning, nemlig den sociale og erhvervsmæssige. Der kan ikke herske tvivl om, at en uomgængelig betingelse for at blive medlem var en erhvervsmæssig position som handelsmand.« Det er sikkert rigtigt set og for øvrigt for Randers vedkommende bevist af Christiansen med tørre tal. Men lige så sikkert er det, at en ny mand, der nåede op i rådet, hurtigt ved giftermål blev optaget i de herskendes kreds. Så vidt vides, har Christiansen foretaget grundige studier af byaristokratiet i en del købstæder. Man måtte

ønske, han kunne få lejlighed til at offentliggøre sine resultater fra disse studier, måske i forbindelse med offentliggørelsen af de fortegnelser over embedsmændene i Randers, som Christiansen arbejder med, men som ikke er kommet med i værket og savnes.

Det ville have været en fordel for værket, om redaktøren havde benyttet Christiansen mere. I alt fald burde han have skrevet afsnittet om næringslivet i den nyere tid. Han havde betingelserne for at kunne gøre det godt, hvorimod overbibliotekar *Chr. Berthelsen*, der nu har skrevet om handel og håndværk, overhovedet ikke har magtet sin opgave. Handel og håndværk er byens hovednæringsveje. De burde først og fremmest have haft en grundig behandling bygget på utrykt materiale. Hvor beskæmmende, at der til handelens historie af utrykte kilder tilsyneladende kun er benyttet N. R. Bays udskrifter i Randers museums arkiv samt en fortegnelse over mosaiske trosbekendende i Randers 1814 i Landsarkivet i Viborg! En så vigtig kilde som toldregnskaberne har forfatteren overhovedet ikke benyttet.

Også andre afsnit er mindre tilfredsstillende. Latinskolens historie er i virkeligheden blot en række tørre excerpter. Den geologiske indledning hører slet ikke til i et historisk værk. Og afsnittene om Randers-egnens runestene og stednavne oplyser praktisk talt intet om byens historie. Et enkelt afsnit er skrevet i et skrækkeligt sprog (»Randers hørte til en af landets største købstæder.« »Pramfarten eller kågene som de kaldtes« (side 649 og 650)).

Men den alvorligste anke, der kan rettes mod værket, er dog den ringe brug, der er gjort af selve hovedkilden til byens historie, nemlig Randers rådstuearkiv. Hvad der kan findes om Randers i den trykte litteratur, hvad spaden har bragt frem, og hvad der kan erfares ved selvsyn, har forfatterne udmærket rede på. Men bortset fra Christiansen har forfatterne gennemgående skyet den store møje, det er at gennemgå det arkivalske stof i Randers betydelige rådstuearkiv og andre arkivfunds. Det kan man i og for sig ikke bebrejde forfatterne. Fejlen ligger hos redaktøren. Værket er stykket ud mellem altfor mange forfattere. Omtrent de samme utrykte kilder skal bruges til mange forskellige afsnit. Man kan da ikke forlange, at hver forfatter skal gennemgå hele det store arkivmateriale for at udsøge sig de oplysninger, han skal bruge til et afsnit, der måske kun skal fylde nogle få sider. Det ville være økonomisk uoverkommeligt for vedkommende. Nej, redaktøren burde have ladet Randers købstads historie skrive af nogle ganske få forfattere, der så kunne have fået så stort et vederlag, at de havde kunnet gennempløje arkivstoffet. Nu ligger hele det store utrykte materiale i det væsentlige ubenyttet hen. »Randers købstads historie« er ikke blevet den bog, den kunne være blevet, og lejligheden til at gennemgå arkivstoffet frembyder sig næppe, før der holdes jubilæum igen i Randers om 100 år.

Carl Lindberg Nielsen.

Vilh. Lorenzen: Vore Byer. Studier i Bybygning II. 342 s. (G. E. C. Gad, 1952).

Dr. Vilh. Lorenzen har udsendt andet bind af sit store værk om de danske byer, omfattende perioden 1600—1660. Som i det foregående bind er stoffet ordnet meget overskueligt i en række kapitler, i hvilke de enkelte sider af byernes liv gennemgås. Det er ikke byernes historie i sædvanlig forstand, snarere kunsthistorie og sociologiske studier i den form, som dr. Lorenzen er den eneste herhjemme, der dyrker, men der er grund til at fremhæve, at der nu i Skåne findes en forsker, hvis interessefelt næsten falder sammen med